

ník sám opětovně dobývá skutečnost, zaklínaje ji originální metaforou, která obnovuje vnímání světa, podobně jako vzpoura obnovuje společenskou skutečnost. Básně jsou často komponovány jako řetězce přejmenování jediné věci, spíše než smyslové senzace se však v těchto metaforách uplatňuje hodnocení věci, v sériích obrazů se rozvíjí souvislá myšlenka směřující k pointě.

Sépii předcházela rozsáhlá a rozrůzněná tvorba, v níž Halas od ohlasů proletářské poezie a ostře protiměšťáckých satir brzy přešel k exotické a velkoměstské tematice a k hravosti nezvalovského poetismu. V Sépii však už Halas vykračuje na samostatné cesty. Setkáme-li se tu např. s výzvou k bezstarostnému veselí, je to spíš povinná splátka dobovému literárnímu heslu. Halas si též vytváří vlastní vztah k tradicím moderního básnictví, z něhož je pro Sépii vedle Baudelaira (je mu věnována báseň *U hrobu*) důležitý německý expresionista G. Trakl a také raný dadaismus. Spolu se Závadovou PANYCHIDOU představuje Sépie v meziválečné poezii významný bod obratu; vedle smyslovosti a psychickým automatismem motivované fantazie si znovu vydobývá místo myšlenkové hledání, subjektivní citové konflikty a usilování mravní. Význam těchto proměn mohl být rozeznán až v souvislosti s dalším Halasovým vývojem. Ve chvíli publikování byla Sépie většinou přijata jako individuální projev v rámci poetistické školy; recenze V. Nezvala se debutujícího básníka snažila odvrátit od všeho, čím se vymykal poetistické lehkosti, harmonii a technické uhlazenosti. Halasovu blízkost poetismu zdůrazňovala i Teigova typografická úprava. — Při pozdějších vydáních autor korekturami v sestavě sbírky (vypuštění řady básní) její odlišnost od poetismu naopak zdůraznil.

mč

Siréna - Vilém Závada

1932

Druhou sbírku básní vydal Závada až šest roků po své prvotině; značný časový odstup se projevil ve velkém rozsahu sbírky i ve snaze vyhranit co nejvýrazněji svou názorovou a uměleckou pozici. V úvodní básni *Monolog* podává Závada — v polemickém navázání na titulní báseň prvotiny PANYCHIDA — historii svého lidského a názorového zrání: vystřízlivění z dětských snů (na pozadí ostře se vrývajícího dojmu z rodného průmyslového kraje pod Beskydami) i z mladistvého opojení životem ve znamení apollinairovské poezie je v okamžiku uzrání nahrazeno vůlí nést břemeno lidskosti, pro-

hlédat k trpkému jádru věci, čelit marnosti a smrti. V následujících oddílech *Pašijový týden* a *Nostalgie* je lyrický subjekt zcela stržen k úzkostnému zkoumání tragických stránek lidské existence; tento úděl se opětovně hodnotí jako něco, co zbavuje prožitek bezprostřednosti, a tedy i jako zavržení a prokletí deformující celý niterný život (básně *De profundis*, *Na poušti* aj.). Touženým protipólem zavrženectví je spontánní a tvořivý přístup k životu, Závadovi spjatý s neporušenou krajinou venkova a sebeuplatněním v tělesné práci (*Básník a sedlák*) a také se schopností naivní náboženské víry. — V oddíle *Městské krajiny* a dvanáctidílné samostatně zařazené básni *Desperados* se odhalují širší sociální souvislosti zavržení a beznaděje. Je tu především v nových a nových motivech s vášnivou kritikou předváděna karikatura moderního velkoměsta, jeho barů a bulvárů a jeho vyprahlých, vykořeněných obyvatel; velkoměsto je pro Závadu parazitním útvar, který je v básnickově modelu světa protikladem jak průmyslového kraje, tak rolnického venkova. Přízračné postavy příživnického světa (obchodní agent) se stávají vtělením ďábelské moci, vidění krutých a odporných reálií se stupňuje do rozměrů apokalyptického mýtu. Této stylizaci napomáhá neustále přítomný morální komentář básnického subjektu zalykajícího se hnusem a zoufalstvím i úzkostí, zda z těchto propastí propadlých ďáblu je ještě možné najít nějaké východisko. Subjektivní hledání cesty se odehrává v kulisách odvozených opět z ostravské krajiny deformované moderním průmyslem (závěr básně *Desperados*). Ostravsko je však i dějištěm hořkých výjevů ze soudobé krize a nezaměstnanosti, které ústí v poznání, že starý svět je odsouzen k zániku; tentokrát je to vysloveno střízlivě, bez patetických stylizací (básně *První máj*). — Následující oddíl *Obrazy z války* přináší kromě konkrétní výpovědi *V zázemí za války* s příznačným motivem odchodu otců vojáků (Závadův otec ve válce zahynul) delší báseň *Oslava míru*, která je situována do Paříže v den výročí vítězství; uplynulá válka navždy deformovala všechny své účastníky, její hrůzy jsou aktualizovány hrozbou války nové. — V oddílu *Svatojanská noc* přichází jakési uklidnění v reflexích o údělu básníka, ve verších intimních (v básni *Bez milosti* vědomí nevyužitých životních možností, nespokojenost s civilizací a hrůza marnosti jsou uchlácholeny přítomností milované ženy) a příležitostných (*Pohřeb básníka*, tj. O. Březiny). — V šesti básních oddílu *Epilog* se znovu objevuje téma zklamání z racionálního zkoumání světa a lidského srdce (*Platónova jeskyně*); expresivní zpovědi přecházejí ve stesk a hořkou moudrost, převládá lyrická melodizace (*Finále*, *Rozloučení*). Verše návratu k rodnému venkovu ústí do motivu příchodu tvůrců „nové vlasti“ chudé a líbezné (*Odkaz*).

Pro složitě komponovanou sbírku užívající několikerych stylizací je nejprůzračnější spojení patetického kazatelství, které všemi prostředky stupňuje expresivitu vášnivého morálního tázání a hodnocení (autor sám nazval své verše „jeremiádou“ tj. nářkem starozákonního proroka), s nakupeninami drasticky nahromaděných příznaků zkázy. Obraznost přejmenovává a monumentalizuje tyto úlomky reality s využitím motivů z moderní techniky, z křesťanské i antické mytologie; nejcharakterističtější však jsou představy ze sféry geologických procesů a katastrof, což zřetelně vypoovídá o sepětí lyrického subjektu s haldami a struskami ostravského kraje. Sociálně konkrétní situace se tak připodobňují neodvratnému přírodnímu dění, ale tato naturalizace není nikdy dovedena do konce, cesty pro lidskou aktivitu nejsou definitivně uzavřeny. Převládá-li přesto dojem chmurné těžkomyslnosti, je to způsobeno mj. i záměrnou těžkopádností a nerytmičností této poezie: záplavě projevů rozkladu není subjekt s to vzdorovat ani adekvátním vynaložením energie tvárné a kompoziční a jeho dočasná bezradnost je sugerována i popisností, zejména v rozsáhlejších básních. Vytýkala-li kritika autorovi tuto popisnost (Šalda, Píša), vytýkala mu tedy i slohový prvek obsahově funkční a umělecky zdůvodněný. Zároveň však se i autorovi ukazovalo, že Siréna znamená krajní bod a že další cesta stejným směrem je už těžko možná; v další Závadově poezii jde slohové oproštění a zpřesnění výběru ruku v ruce s vyhraněním perspektivy ideové.

V Siréně se Závada definitivně odpoutal od poetismu svého staršího přítele V. Nezvala. Spolu s F. Halasem (KOHOUT PLAŠÍ SMRT) dotvořili novou koncepci moderní poezie, navazující na Baudelaira, na dekadenty a symbolisty a inspirující se nejen smyslovou a fantaskní stránkou jejich obraznosti, ale i jejich myšlenkovým aktivismem, jejich schopností deformovat jevou stránku světa tak, aby vystoupila jeho rozpornost i krizové situace subjektu. Pro Závadu se stává v této době velice závažným dědictvím O. Březiny; v jeho jménu hájí proti poetismu myšlenku jako zdroj poezie. Do jisté míry se také sblíží se soudobými katolickými básníky, i když jejich cesta k harmonizaci předem dané a jedincem pouze přijaté mu zůstala vzdálená.

Text jednotlivých básní Sirény, jak ukazují jeho rané podoby v časopiseckých otiscích, Závada několikrát velice podstatně přepracoval. Sedm básní ještě před Sirénou vyšlo bibliofilsky pod názvem *Pašijový týden* (1931; sestava se nekryje se stejnojmenným oddílem definitivní sbírky). — Další zásadní proměnou, drastickým zkrácením a zcela novu stylizací prošla sbírka v novém vydání z r. 1950; snaha o oproštění, výrazovou lakoničnost a ideovou

jednoznačnost vedla ke vzniku textu zcela odlišného od původní Sirény. V souborném vydání básnického díla se autor našťastí vrátil k historické podobě sbírky. mč

Skleněný havelok - Vítězslav Nezval

1932

Rozsáhlou básnickou sbírku o sedmi oddílech uvádí jako první z nich delší báseň *Signál času*, která je vlastně dovětkem skladby *Edison* z BĀSNÍ NOCI (také k nim byla v dalších vydáních přiřazena) a která vznikla pod dojmem rozhlasové zprávy o vynálezcově smrti (podtitul básně je *Panychida za Edisona*). Přestože tvarem verše *Signál času* na *Edisona* bezprostředně navazuje, harmonizující a oslavná plynulá intonační linie je tu již nejednou rozččena hořkou ironií. Velká osobnost, která symbolizovala nejlepší snahy moderního věku a jeho mýtus neustálého pokroku, je konfrontována s obrazem světa, jenž je „šiléný jak harém“, s tíživou generační zkušeností, která nedovoluje přijmout skutečnost jako rozumnou. Programový závěrečný verš „Usínám a všechno ostatní je sen!“, kladoucí ve vášnivém rozhovoru s potomky a v obraně vlastní poetiky proti fantasmagorii skutečnosti pravou realitu snění a básnění, je tak bezprostředním úvodem sbírky. Její nejrozsáhlejší částí je pestrý oddíl *Lyrika* s výmluvným podtitulem „Básně, písně, popěvky, říkadla, hříčky, verše do památníku“. Je plný okouzlení nad půvabem elementárního lyrického tvaru očištěného od literárnosti. Nezval je uchvácen možnostmi, jež nabízí hra se slovy (*Nezodpovědné věty, Kalambúry*), od logiky osvobozená spontánnost rýmu (*Týdenní dny, Měsíce, Čísla, Znamení*). Hledání „prvotního vkusu“ je zde současně velice přirozeně spojeno s proklamacemi politického (*Optimismus*) nebo uměleckého (*Asentimentální*) ideálu. Oddíl uzavírají básně věnované autorovým přátelům (*Karel Teige, Vladislav Vančura, Josef Šíma, Konstantin Biebl, Vilém Závada, Roman Jakobson*). Po oddílu *8 textů k negro blues*, těžčících ve svém úsilí o sociální lyriku z podnětu bluesové písně, následuje oddíl *Skleněný havelok*, charakterizovaný podtitulem jako „poezie, sny, texty“. Zahrnuje básně objevující poezii všednodenní skutečnosti nazírané z neobvyklých úhlů (*Buřinka* věnovaná Voskovci a Weřichovi, *Havelok*) a automatické texty obdobně aktualizující jazykovou skutečnost experimentální tvorbou osvobozenou od